

გამოცემა ალ. არაბიძისა.

ზ. ჭიჭინაძე

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს

უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ა

ე ვ რ ო პ ა ს თ ა ნ

(XII საუკ.)

ვუძღვნი განსვენებულ

მისს მარჯორი უორდროპის ასულის ხსოვნას.

ქართველ მეფეების და ერის დამოკიდებულება ევროპიელებთან.

ბევრი თათბირისა და რჩევის შემდეგ მეფე ერეკლემ გადასწყვიტა აზიური მონობის ჯაჭვის გაგლეჯა და ევროპასთან დაახლოვება – მიმართვა, რაც მისთვის არც ისე ადვილი იყო, რადგანაც იგი თვით სპარსეთში იყო აღზრდილი, აღმოსავლეთის ერთა პოლიტიკას კარგად იცნობდა, ხოლო ევროპიელთა შესახებ კი ბევრი არაფერი იცოდა. და რაც იცოდა ისიც კათოლიკის მისიონერებთაგან ქონდა გაგონილი და დაურღვეველ ჭეშმარიტებად მიაჩნდა. ევროპიელთა მეფე ერეკლე ისე უყურებდა, როგორც ნასწავლ და განათლებულ პირთ, მასთან საქრისტიანო სამეფოების მცხოვრებთ: რომელნიც მალა იდგენ მუსულმანებზე კულტურული ცხოვრებით დღე და ღამ ერეკლემეფეს ევროპის რუკა ედგა თვალწინ და არა აღმოსავლეთის. ერეკლემ ბევრი რამ საყურადღებო ნახა ევროპიდან შემოტანილი საქართველოში. ყველა ეს მას უღვიძებდა და უხალისებდა სურვილს ევროპასთან დაკავშირებისას, თვით ჰუსეინ ყეინის წინათაც გადასწყვიტა ევროპასთან მიმართვა, დახმარების თხოვნა მათ ქვეშევრდომობაშინ ყოფნა და „ვალი გურჯისტანის“ სახელის თავიდან მოცილება.

„მე მეფე ვარ საქართველოსი, ქართულის წესით ნაკურთხ-დაგვირგვინებული და არა ვალი გურჯისტანისაო“ ამბობდა იგი. ამიტომაც მეფე ერეკლემ სამუდამოთ გასწყვიტა კავშირი ოსმალ-სპარსელებთან და თავის

უმთავრეს საგნად და აუცილებელ საქმედ ევროპიელებთან დაახლოვება დაისახა. იგი თანახმა იყო თვით ევროპიელთა მფარველობასა და მონობაშიც კი ყო-

ფილიყო, ოღონდ მათთან დაახლოებას მტკიცე ნია-
დაგი ჰქონებოდა.

როგორც ზემოთაც ვახსენეთ, მეფე ერეკლემ
თითქმის ერსა და იმავე დროს მიმართა რუსეთს, ინ-
გლისს, ავსტრიის იმპერატორს, ესპანიას, იტალიას და
ვენეციის რესპუბლიკასაც, ყველას დახმარებას სთხოვ-
და, ნამეტურ ევროპიელთ, რომელნიც ყოველთვის
პირდებოდნენ და საქმე კი არა კეთდებოდა რა; ამის
მიზეზი, რასაკვირველია, ყოველ თვის სიშორე და
უგზო-უკვლობა იყო. საქართველოს მფარველობა ბედ-
მა ისევ ქართველთ თანამორწმუნე რუსეთს არგუნა,
ისევ ამათ ისურვეს ქართველთა დახმარება, ბევრის
მიწერ-მოწერისა და დესპანების გზავნის შემდეგ, დაი-
წერა რუსთა და ქართველთა შეერთების ტრაკტიტი,
ანუ პირობანი და 1783 წ. მთელი საქართველო
რუსეთის მფარველობის ქვეშ იქნა გამოცხადებული
ეს განცხადება ოსმალ-სპარსთაც მალე შეიტყვეს რაც
მათთვის დიდათ საგრძნობი კდა სამწუხაროც იყო.

რუსეთის მფარველობა გახდა იმის საფუძვლად,
რომ ქ-რთლი და კახეთი 1801 წ. რუსეთის იმპერიას
დაუკავშირდა, რის გამოც მეფე გიორგიმ იმპერატორ
პავლეს დესპანნიც კი გაუგზავნა. დესპანთა რიცხვი
სამი კაცისაგან შესდგებოდა. მათს გარდა 12 ნაფი-
ცი კაციც იყო. ამ დაკავშირების პირობებიც დაიდ-
ვა. პირობათ დარჩა ისევ ის ტრაკტიტი, რომელიც

-3-

1783 წ. იყო მიღებული ეკატერინე მეორესაგან.
ხოლო „კალმასობის“ თქმით, ზოგიერთა მუხლი მიუ-
მატეს, რუსეთთან შეერთება დააჩქარა იმ გარემოება-
მაც, რომ მეფე გიორგის სამეფოს მოვლა-პატრონობა
არ შეეძლო.

აქ ჩვენ ამ საგანს გვერდს აუვლით და დაუბრუ-
ნდებით ისევ იმ გარემოებასა და პირობებს, თუ რამ-
დენად იყო მეფე ერეკლეში გაღვიძებული სურვილი

ევროპასთან დაახლოვებისა, ამ სურვილის განმტკიცებ-
ბას მასში დიდათ ხელს უწყობდენ პაატა ბატონიშვი-
ლი და კათოლიკის მისიონერები, რომელინიც მუდამ
მეფესთან იყვნენ, მართალია, მეფე ერეკლე ამავე
დროს ხშირად მიმართავდა ხოლმე რუსეთსა, მაგრამ
რუსეთის დახმარების იმედი ნაკლებათ ჰქონდა, ვაი
თუ არ მიგვიღოს და გვიპატრონოსო. ეს იყო მიზე-
ზი, რომ მეფე რუსეთის გარეშე ეძებდა თავის მფარ-
ველობას და 1780 წ. მან – მიწერ მოწერა გამართა
ინგლისის, ავსტრიის, საფრანგეთის, იტალიის, და
თვით ვენეციის რესპუბლიკის მთავრობასთან, მეფე
ერეკლეს აზრით, ოსმალ-სპარსთა ასალაგმავათ მარ-
ტოდ რუსები ვერას გახდებოდა, აქ მთელი ევროპის
ძალა არის საჭიროვო. ამასვე არწმუნებდენ კათოლი-
კის პატრებიც. მართლაც, გამართლდა მეფის უიმე-
დობა; საქართველოს, რუსეთის მფარველობის ქვეშ
გამოცხადებულს, 1795 წ. აღამაჰმადხანი დაეცა და
სასტიკად ააოხრა, აღამაჰმადხანის გამოლაშქრების მი-
ზეზი საქართველოზე სწორედ ეს დაახლოება იყო
რუსეთთან და ევროპასთანა.

-4-

მეფემ იცოდა ოსმალ-სპარსეთა ასეთი მრისხანე-
ბა და იგიც ამიტომ ევედრებოდა როგორც რუსეთს
ისე მთელს ევროპას, რადგანაც ასპინძის ომის შემ-
დეგ, ოსმალებთან ორჯელ კიდევ მოუხდა სასტიკი
ომი, მაგრამ ვერც ახალციხე წაართვა და ვერც ახალ
ქალაქი: არტანს, შავშეთს და სხვა სამცხის ადგი-
ლებს ეს არ ეტანებოდა, თუმცა აქაური ქართველი
კათოლიკენიც ყოველთვის ევედრებოდნენ ერეკლე
მეფეს, რომ მას სამცხე-საათაბაგო როგორმე ოსმალ-
თაგან დაებრუნებია და ისევ საქართველოსთვის შე-
ერთებია, ამ საქმეებში დიდათ ხელს უწყობდენ ახალ-
ციხის ქართველი კათოლიკენი და ნამეტურ მათივე
მისიონერები. კარგად, სჩანს, რომ მეფე ერეკლემ

თვით ევროპასაც კი იმიტომ მიმართა; რომ ეგები რუსთა და მათის დახმარებით მთელი სამცხე-საათაბაგო თუ არა, მის ნახევარი საქართველო მაინც შემოურთო საქართველოს და ამით მაინც გავმაგრდეთო. ამ გარემოებას იმერეთის მეფე სოლომონ პირველიც დიდათ უწყობდა ხელს და ყოველ სამზადისისა და ომის დროს ჯარითა და სურსათით ეხმარებოდა, და რადგანაც მეფე ერეკლე ასეთი აზრისა იყო საქმის გარემოებაზე და ქართლის შინაურ მშვიდობიანობას ნატრობდა, 1780 წ. ევროპაში ელჩად გაგზავნა პატრი დომინიკე ტრიესტელი, ტომით იტალიელი, საქართველოში კარგა ხანს ნამყოფიჲ ქარული ენის კარგი მცოდნე და დიდი მრჩეველი ერეკლე მეფისა. თვით ამ პატრმა გააბედვინა მეფეს ევროპასთან მიმართვა. ამის საფუძვლად ისიც გახდა, რომ 1779 წ.

-5-

რომის ტახტმა იმერეთის მაფეც სოლომონს ექიმად გამოუგზავნა ავინონის უნივერსიტეტის პირველი ექიმი და პროფესორი ჰენიერ დელონგმან.

გულშემატკივარსა და გონიერ პატრს მეფემ ერთი წერილი გაატანა რომის პაპთან, მეორე წერილი რომისსავე უფროსს კარდინალთან, მესამე საფრანგეთის მეფესთან, მეოთხე ავსტრის ხელმწიფესთან და მეხუთე ვენეციის რესპუბლიკასთან. ამ წერილებს გარდა, მეფემ პატრ დომინიკეს ნება მისცა, რომ მთელის ევროპის სახელმწიფო პირებთა წინაშე თვით ელაპარაკნა პირადათ, მეფის თხოვნით, რისთვისაც მას თავისი დაწერილი და ხელმოწერილი მოწმობაც კი მისცა. ამავე პატრს მისცეს გზის საგძალი და მასთან პასპორტი, დაწერილი ქართულად, ლათინურად და თათრულად, პატრი დომინიკე 1780 წ. 20 ივნისს, კონსტანტინეპოლს მისულა, აქ ავათ გამხდარა და 3 ივლისს გადაცვლილა მგზავრობაში, ამ პატრის გადაცვალეების ცნობა და მეფისაგან გაგზავნილი წერი-

ლები კათოლიკის მისიონერებს კონსტანტინეპოლი-დან რომის ტახტისათვის გაუგზავნიათ. პატრ-დომინიკეს გადაცვალების ცნობა საქართველოშიაც მალე მოსულა, რაც მეფეს დიდად წყენია. უფიქრია, ვაი თუ ოსმალებმა შეიტყვეს რამე და ამიტომ მომიწამლეს იგი და მით მომწყვატეს მარჯვენა მკლავით. მეფე დიდათ დაადარდიანა ამ გარემოებამ, მიუხედავად ამისა, ევროპაზე იმედი მაინც არ გადაუწყვეტია.

ამ დროს მეფის კარზე სცხოვრობდა მეორე პატრი მავრო, ტომით იტალიელი, მეფის გულშემმატკი-

-6-

ვარი და მორჩილი, მეფემ ახლა ამას დაავალა მგზავრობა, მხლოდ ოსმალეთის გზით კი არა, რუსეთით ან პოლონეთით. პატრმა მეფის თხოვნა შეისმინა და სამგზავროთ მოემზადა. დაუწერეს წერილები რომის პაპთან, ავსტრიის იმპერატორთან, საფრანგეთის, იტალიის და ესპანიის ხელმწიფეებთან და ორი წერილიც ვენეციის რესპუბლიკის წინაშე. ეს წერილები საქართველოში თვით მავროს უთარგმნია ფრანგულად, რაზედაც მეფესაც ხელი მოუწერია

წერილებს გარდა, მეფეს პატრი მავროსთვის პირადათაც ბევრი რამ დაუვალებია ევროპის ხელმწიფეთა წინაშე. ამის მოწმობაც უბოძა და მასთან პასპორტი დაწერილი ქართლად, ლათინურად და თათრულად, 14 ნოემბერს, 1782 წ. ეს პეტრი თბილისიდან გამგსავრებულა. ამას გაუვლია რუსეთ, მისულა პოლონეთის ქალაქ ბერდოკოვცაში, სადაც ავად გამხდარა, იქვე გადაცვლილა. პატრი მავროს მიერ წაღებული წერილები რომში პოლონეთის ორ კაპუცინს წაუღია, კარდინალისათვის გადაუციათ და მასთან პატრი მავროს, გადაცვალებაც უცნობებით. მასთან აუწყეს თურმე ისიც, რომ პატრი ბევრს ლაპარაკობდა იმაზე, რომ მას მეფე ერეკლესაგან ბევრი დავალება ჰქონდა ევროპის ხელმწიფეებთან პირადათ

მოელაპარაკნაო. პატრი მავროს გადაცვალების ამბავი საქართველოშიაც დროით მოსულა. მეფე დიდათ შეწუხებულა და უტირნია მწარედ. ამ ორ უბედურების შემდეგ მეფეს გული გასტეხია.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ქ. თბილისიდან უფროსი

-7-

პატრი ანდრია პალერმელი, მეფე ერეკლეს თხოვნით, წერილს სწერს უფროსს კარდინალს და სთხოვს, თუ მეფის წერილებმა თქვენამდის მოაღწია, დაეგზავნათ დანიშნულებისამებრ. ამავე საგნის შესახებ მეორე წერილი გაიგზავნა თბილისიდან 19 ნოემბერს 1783 წ. რომის კარდინალს მეფის დავალებით, პატრი მავროს წერილები თავ-თავის კუთვნილებისამებრ დაურიგებია, რა ბედი მოჰყვა ამ წერილებს, ან როგორ შეხვდენ მეფე ერეკლეს თხოვნას ევროპის სახელმწიფოები, ჩვენ ამაზედ არაფერი ვიცით.

უკანასკნელ დროს კი, რომის არქივებში ზოგი რამ ცნობა აღმოჩნდა. სხვათა შორის, აღმოჩნდა მხოლოდ ის ორი წერილი, რომლითაც მეფე ერეკლემ ვენეციის რესპუბლიკას მიმართა. ამ წერილების პირი მე მივიღე იტალიიდან 1898 წ. რაც ძველის დედნიდან მოგვყავს აქ უცვლელად. აი, მისი ისტორიაც.

ვენეციაში (იტალიაში) არის მთავრობის ერთი ძველი არქივი, რომლის ოთახებისა და დარბაზების რიცხვიც ოთხასზე მეტი იქნება. ამ უზარმაზარ შენობას სახელად ჰქვია: „archivio de stato“. დარბაზთა შორის არის ერთი დიპლომატიური დარბაზი. ანუ დარბაზი „მარგარიტა“ ახლანდელ დედოფლის სახელობაზე. ამ დარბაზში, სხვათა შორის, გამოფენილია რამდენიმე წერილი და ცნობა მეფე ერეკლეს შესახებ. ზოგი წერილი ქართულად არის ნაწერი, ზოგი თათრულად და ზოგიც იტალიურად. ეს წერილები სიტყვა სიტყვით გადმოიწერა და გამოგზავნა ქართველმა მხითარისტმა დიონისე კალატოზიანმა.

საქართველო ევროპას დაუახლოვდა XII საუკ. დავით აღმაშენებლის დროს, რომელსაც რომის პაპმა მისიონერები გამოუგზავნა საქართველოში. მისიონერებმა რამდენსამე ხანს დაჰყვეს ჩვენს ქვეყანაში და შემდეგ დავით აღმაშენებლის მფარველობით, იგინი ჰაიასტანში გადავიდნენ, სადაც პირველად კათოლიკობის ქადაგებას შეუდგნენ. ჰაოსიანთ (სომეხ) დაკავშირება კათოლიკობასთან ამ დროს მიეწერება, ამის ცნობა 1850 წ. კიევის რუსულ სასულიერო ჟურნალშიაც კი დაიბეჭდა.

XIII საუკ დამდეგიდან რომის პაპებთან მიწერ-მოწერა დაიწყო რუსუდან დედოფალმა. რუსუდან დედოფალს ჰონორი მესამემ და გრიგორ IX-ემ ბევრჯერ თავისი ლოცვა კურთხევაც მოსწერეს და მისიონერებიც გამოუგზავნეს. ჯვაროსანთა ომში ქართველებმაც დიდი მონაწილეობა მიიღეს. განსაკუთრებით ამ ომში ისახელეს ქართველმა მთიელებმა, რომელთაც მამაცობისათვის ნაკურთხი ჯვარი ებოძათ, რომელი ჯვარიც ტანისამოსზე უნდა დაეკერებიათ, აი, სწორეთ ამით აიხსნება, რომ დღეს ხევსურებში მტკიცედ დაცულია ჯვრის დაკერება ტანასამომზე.

ჯვაროსანთა ომში ქართველების მონაწილეობამ ხელი შეუწყო ქართველი ერის დაახლოებას ევროპიელებთან. მათ შორის მეგობრობის განმტკიცების ხელს უშლიდა ბიზანტიის იმპერიის დაცემა 1451 წ., რადგანაც ოსმალნი ქართველებს გზას უკარავდნენ ევროპაში სამგზავროდ, ოსმალონი კარგათ

გრძნობდნენ, თუ რა შედეგი მოჰყვებოდა ქართველების დაახლოებას ევროპიელებთან და ამიტომაც

ყოველ გვართ სცდილობდენ ევროპისკენ გზის შეკვრას და საქართველოს დაპყრობას.

რუსები ქართველებმა კარგად გაიცნეს XII საუკ. შემდეგ, როცა თამარ მეფე ანდრია ბოლოლუბსკის შვილზე გათხოვდა. ამის შემდეგ ქართველებმა 1491 წელში დაიწყეს მიწერ-მოწერა, კაცების გაგზავნ-გამოგზავნა და დახმარების თხოვნა. შემდეგ დროს, ანუ 1901 და 1810 წ. საქართველო ხომ სრულიად შეუერთდა რუსეთის სახელმწიფოს. აქვე მოვიყვანთ ცნობას, თუ რომელ სახელმწიფოს, რომელ საუკუნეში მიმართეს ქართველებმა:

იტალიას ქართველებმა მიმართეს XIII საუკ., როცა მათ რომის პაპებს დაუწყეს მიწერ-მოწერა. პოლონეთს – XVI საუკ. და ამის შემდეგ ქართველთა ცნობა პოლონეთში XVIII საუკ. არ შეწყვეტილა, საფრანგეთს – XVIII საუკ. დამდეგიდან; ესპანიას – XVII საუკ. ნახევრიდამ; პრუსიას – XVIII საუკ. ნახევრიდამ; ავსტრიის იმპერატორს XXIII საუკ. ნახევრიდამ; ინგლისს – 1780 წ. აკადემიკოსის გულდენშტეტის მოგზაურობის შემდეგ; ვენეციის რესპუბლიკას – 1780 წ.

ქართ. სხვა სახელმწიფოებთანაც ჰქონდათ მიწერ-მოწერა ხოლო ჩვენ მათი ცნობები არა გვაქვს, ამიტომ აქ მარტოდ ესენი მოვიყვანეთ. ქართველთა ევროპის ერთან მიმართვის მიზეზები ბევრნაირია. ამის ახსნას აქ მოკლეთ შევეხებით.

-10-

ისლამის გაძლიერების შემდეგ, მუსულმანებმა მთელ აღმოსავლეთში მცხოვრებ ერების ისლამთან დაკავშირება განიძრახეს ამ მიზნის განსახორციელებლათ, მათ ბევრი მოდგმა ააოხრეს, გარდა ქართველი ერისა, რომლის შემუსვრაც მათ ვერ შესძლეს.

მართალია, სამცხე-საათაბაგო 1580 წ. დაიმორჩილეს, ხოლო 1627 წ. სრულიად დაიმონეს

და ათაბაგობაც მოსპეს, რას შემდეგაც 1635 წ. ქართველებს ისლამთან დაკავშირებაც დაუწყეს, მაგრამ სრულიად საქართველოს დამორჩილებას, ქართველთა მეფობის მოსპობას კი ვერ ახერხებდენ, ოსმალეთმა, რომელმაც დაამხო 15-მდე სამეფო ვერ დაამხო საქართველო. ქართველი ერის საქმე ისე მოეწყო XV საუკ. შემდეგ, რომ საქართველოში, ქართველთ შორის, ქუდზედ კაცის ძახილის მეტი არა ისმოდარა; ქართველები სულ მუდამ მზად იყვნენ მტერთან საბრძოლველად.

სპარს-ოსმალთა ძალიან სურდათ საქართველო ისლამს დაკავშირებოდა; სჯულის გამოცვლით უნდოდათ ქართველთა მეფობა მოესპოთ, უამისობა მათგან არ შეიძლებოდა, ვინაიდან თუ საქართველოს სამეფო დაურღვევლდა დარჩებოდა, მაშინ იგი ქრისტიანობას შეინარჩუნებდა და ეს კიდევ ხელს შეუწყობდა კავშირი ქონებოდათ ევროპელებთან და ნამეტურ რუსებთან. ამიტომაც XVII საუკ. დამდეგიდამ, ოსმალ-სპარსნი, შირვანელნი და სხვანიც შეერთდენ ერთად და მათ საბოლოოდ გადაწყვიტეს ქართველი ერის მოსპობა.

-11-

ამ განზრახვის შესასრულებლად მუსულმანებმა შემდეგი გეგმა შეიმუშავეს; კახეთი და ქართლი უნდა დაეპყრა სპარსეთს, და თუ აქ ქართველობა ისლამს არ იწამებდა, მაშინ კახელები სპარსეთში უნდა გადაესახლებიათ. ქართლები კი ამოეწყვიტათ და ამით დაესრულებიათ საქმე. იმერეთი, სამეგრელო, აფხაზეთი და გურია ოსმალეთს უნდა დაეპყრნა და მასთან ცდილიყო ისლამთან მათ დაკავშირებას, ან სრულიად მოსპობას, გაწყვეტას ზემო ქართლის შესახებ კი მათ ფიქრი არ ჰქონდათ, რადგანაც იგი 1580 უკვე მოხარკეთ გახადეს და შემდეგ ხომ 1627 წ. დაიმონეს, ხოლო 1645 წ. ისლამსაც დაუ-

კავშირეს.

მუსულმანთა გადაწყვეტილება ქართველებმაც კარგათ იოდენ, ესენი გაცეცხლებული იყვნენ ამა-ზე და ამიტომ ისევ გაწყვეტას რჩეობდენ, ვიდრე მუსულმანთა მონობას და ისლამის მიღებას. ქართველები ხშირათ უპასუხებდენ ხოლმე სპარს-ოსმალთ, XVI საუკუნის შემდეგიდან: „ჩვენ აღვიარებთ ოსმალ-სპარსთა ფლობას, გაძლევთ ხარკა, ვართ თქვენი ერაწგულნი, სხვა ჩვენ შეწუხებას თავი გაანებეთო“, მაგალითად, სჯულის გამოცვლას ქართული ენისა და წიგნის დავიწყებას, რაზეც ყოველთვის უარს ეუბნობოდენ მუსულმანები ქართველებს.

რაკი საქართველო ოსმალს პარსთა სრულიად ვერ დაიმორჩილეს და რაკი ვერც ისლამი მიაღებინეს ყველას საერთოდ, ამცნეს ქართველებს, რომ ქართლისა და კახეთის მეფენი დამტკიცებული არ

-12-

იქნებოდენ, ვიდრე იგინი შეას, ისლამს არ მიიღებნო, ამის ხანა იწყება XV საუკ. დამდეგიდამ, ასევე უნდა მოქცეულიყვნენ იმერთა მეფენიცა და მთავრებიც, რომელთაც ფიცი უნდა მიეღოთ ხონთქრის წესით და ერთგულება გამოეცხადებიაო მისთვის, წინააღმდეგ შემთხვევაში ხონთქარი მათ მეფეთ ან მთავრად არ დაამტკიცებდა. ქართლისა, კახეთისა და იმერეთის მეფენი მუსულმანურის წესით უნდა გამეფებულიყვნენ. ოსმალ-სპარსთა ბრძანებით, ქართველი მეფენი ერთ დროს ასეთ ბეჭედს ხმარობდენ წარწერით: „მონა მღვთისა, ფეხთა მტვერი ცათა სწორის ყაენისა, მეფე ქართლისა და კახეთისა არაკლი“ ოსმალეთმა იმერთა მეფეს ასეთი სახელის ტარების ბრძანება მისცა:

„მონა მღვთისა, ყმა ხონთქრისა, მეფე იმერეთისა“ ასე დამცირება ქართველებს და ანუ „ვალი გურჯისცანის“ წოდება დიდათა ემძიმებოდათ,

სწყინდათ, ვერ ითმენდენ, მაგრამ რას იზამდენ, როცა ერთ კაცზე ასი ოსმალლო მოდიოდადა ქართ-ველთაგან აუარებელი სისხლიც იღვროდა. ერია ზოგიერთი ისეთი ქართველიც, რომელიც ასეთ რჩე-ვას იძლეოდა: მივიღოთ ისლამი, ვადიდოთ მუჰამე-დი, თუ ამით გადავრჩებით გაწყვეტას: სამეფოს დამხობას, ქართველობის შერჩენას; სჯული-სჯულია, ამით ზარალი არა იქნება რაო!!

ასეთის აზრის ხშირად თვით სასულიერო პირნი და მღვდელმთავრებიც კი იყვნენ. ასეთი იყო გო-ნიერი მეფე როსტომი, მუსულმანობაში ხოსრო

-13-

მირზა, კაცი გონიერი და ცნობილი, დოჟთ ხანი შარიე ზადიეს „კარაზადინის“ მთარგმნელი, დავით იმამ-ყულიხანი, საქართველოს ისტორიაში ყველა ეს მეფენი დიდათ იქებიან, შაჰ ნავაზი, ნაზარ ალი-ხანი, ირაკლი I ჰუსეინ ყული ხანი, ხახტანგ მეექვსე და ბევრიც სხვა. მღვდელმთავრებში: ევთიმე ეპის-კოპოსი, რომელმაც სპარსეთში ისლამი აღიარა, და დომენტი კათოლიკოზი ორივე მწიგნობარი იყო. სხვებს ჩვენ არ ვასახელებთ. დომენტი კათალიკოს-მა ისლამისა და ცოლის შერთვაც კი ისურვა, თუ კი მას მეფეთ დაამტკიცებდენ.

ასეთ პირებში მართლაც ხშირად იყვნენ ისეთი ენერგიული გმირნიც, რომელნიც ისლამის მიღებით საქართველოს ერს დიდათ შველოდენ, იფარავდენ აუარებელი სისხლის ღვრისაგან, ქვეყანასა და ერ-საც მშვიდობას ანიჭებდენ. შეიძლება თამამად ითქვას, მართლაც, რომ ქართველები ისლამს დაკავშირებო-დენ, მთელს საქართველოს ერს ისლამი ეღიარებინა, მაშინ იქნება საქართველოს ერთი სამეფო სამ სამე-ფოდ და ხუთ სამთავროდ არ გაყოფილიყო, არც ქარ-თველთა გადასახლება დაწყებულიყო, არც საქართვე-ლოს განადგურება მომხდარიყო და ქართველი ტომი,

ისლამის წყალობით, უვნებლად გადარჩენილიყო.

ამას ჩვენ იმიტომ ვფიქრობთ, რადგანაც ოს-მალ-სპარსთა დავალება სულ მუდამ ეს იყო, _ მიიღეთ ისლამი და ჩვენ მის შემდეგ ხმასაც არ გაგცემთო, ამისთვის დადაღეს ქეთევან დედოფალი, დაახ-რჩვეს ლუარსაბ მეფე, დიმიტრი. გამოასაჭურისეს

-14-

თეიმურაზ პირველის ორი შვილი ლევანი და არჩილი, რის შემდეგაც დაიხოცნენ კიდეც. ამის მაგალითი ბევრი იყო ჩვენს ისტორიაში. ქართველების გამუსულმანება, რომ მომხდარიყო მაშინ არც შაჰ-ბაზი და მისი მსგავსები შემოვიდოდნენ საქართველოს ასაკლებათ.

მაგრამ ასე არ მოხდა, არც მოხდებოდა, რადგანაც ქართველებს ამის სურვილი არ ჰქონდათ.

„ჩვენს მიწა მამულზე გავწყდებით, მოვისპობით, ვერც ისლამს მივიღებთ, ვერც მეფობას მოვისპობთ. და თუ ჩვენის ძალღონით არა გამოვიდი რა, მაშინ ევროპიელთ, ან რუსებს დაუკავშირდებით და ჩვენი მტრების სურვილს კი არ ავასრულებთო“.

ასე მკაცრად მიტომ იყვნენ ქართველნი, რადგანაც იგინი თავს დამცირებულათ სთვლიდენ. მთელი ჩვენი უბედურება, მთელი ჩვენი სისხლი, ცრემლი და გაწყვეტა-მოსპობა სულ სჯულის გამო იყო ატეხილი. ქართველი ერი ქრისტიანობის გულისთვის ეწამა, თვით ქრისტესავით. მე ამის განხილვაში არ შევალ თუ ქართველებს რა მოვუვიდოდათ, რას იპოვიდნენ იმის შემდეგ, როცა ისინი ისლამს დაუკავშირდებოდნენ, ვინ იცის, იქნებ კარგიც ყოფილიყო მათის ქვეყნისათვის და ავიც. ამაზედ ჩვენის ძველების აზროვნებით ვისაუბროთ.

ქართველები ოსმალ სპარსელებზე გაბრაზებულები იყვნენ, ესენი მათ უმზერდენ, როგორც მტრებს, როგორც თავის გამანადგურებელთ. ქართველე-

ზის გაბრაზება უფრო გაძლიერდა მას შემდეგ, რაც მე-17 საუკ. ოსმალთ სამცხე დაიპყრეს.

ამიტომ ქართველების თანაგრძნობა უფრო ევროპისკენა და რუსეთისკენ იყო. რუსეთსა და ევროპასთან დაკავშირება მიმართვაზე ჰქადაგებდნენ არა მარტო სამღვდლოება, არამედ ერის კაცნიც ჩვენ

-15-

ისტორიით ვიცით, რომ ქართველთ მეფენიც ამის მონატრენი იყვნენ, რასაც მოწმობს სხვადასხვა ცნობა და შემდეგი მოსაზრება ქართველ ერისა და მეფეებისა.

მუსულმანთა ხელში ჩვენ ვერ დავწინაურდებით, და რაცა გვაქვს ამასაც დავკარგავთო. ევროპიელნი ორჯერ მალლა დგანან მუსულმანებზე, ამიტომ ჩვენც მათ ხელში ყოფნა გვირჩევნია, ვიდრე, ისეთი ხალხის ხელში ჩავარდნა, სადაც სჯულსა დავკარგავთ და ვერც სხვა საქმით წავალთ წინაო, ამ აზრის იყო ქართველების უმრავლესობა, ამიტომ ქართველებმა XV საუკუნის დამდეგიდამ მთელს ევროპაში კაცების გზავნა დიწყეს და თხოვა მფარველობისა და შველის შესახებ. ასეთ საქმეების სამზადისში პირველი ადგილი უნდა დაეთმოს კათოლიკის ბერებს. ესენი იყვნენ ქართველ მეფეთა დიპლომატები, დესპანნი, ელჩი, მთარგმნელი ფრანგულ ლათინურ, იტალიურ და სხვა ენების, მასთან მასწავლებელნიც, რომელნიც ქართველ მეფეებს აცნობებდნენ და ასწავლიდნენ ევროპის საქრისტიანო სახელმწიფო ცხოვრების პირობებს, სჯულის, განათლების სკოლების, ხელოსნობის, ვაჭრობისა და სხვათა შესახებ ცნობებს, რითაც ქართველთა მეფენი ყოველთვის აღფრთოვნებული რჩებოდნენ, ევროპიელთ ისე უყურებდნენ, როგორც სამაგალითო წმინდა ნასწავლთ, მოხერხებულ ხალხს.

კათოლიკის მისიონერების ჩაგონებით, ყველა

ქართველი მეფე მზათ იყო, რომ ევროპის რომელიმე საქრისტიანო სამეფოს დაკავშირებოდა და მით ეხსნა ქვეყანა და ხალხი მუსულმანთა დევნიდან.

XVIII საუკ. ნახევარს, ქართლი-კახეთის შეერთების შემდეგ. ქართველთა შორის, უკვე ნათლად

-16-

გაირკვა ის აზრი, რომ მათთვის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენდა, ევროპის რომელიმე განათლებულ სახელმწიფოს დაკავშირებოდა. ეს გარემოება იმანაც გამოიწვია, რომ XVIII საუკ. ერეკლემ მეორე კახეთში ქართულის წესით გამეფდა და ტახტზე ავიდა. მან უარჰყო მუსულმანურის წესით გამეფება, თავიზ ბეჭედზე „ფეხთა მტვერიც“ წაშალა და „ვალი გურჯისტანისაც“. ერეკლე მეფის ასეთ სიმაგრეს და სიბეჯითეს პაატა ბატონიშვილიც აძლიერებდა აცხოველებდა, რომელიც მეფე ერეკლეს კარზე სცხოვრებდა. პაატა ევროპაში გაზრდილი იყო, ევროპიული განათლება ჰქონდა მიღებული, რამდენჯერმე იყო ინგლისს, საფრანგეთს, იტალიას, ესპანიას, ავსტრიას, და პრუსიას. ამის რჩევაც მეფე ერეკლეს წინაშე სულ ეს იყო, ან ევროპას, ან რუსეთს დაუახლოვდით და დაუკავშირლითო.

ბოლოს, ანუ დღეს, ჩვენ მიულოცავთ ევროპიელს, ანუ ინგლისელ განათლებულს და აწ განსვენებულს მარჟორი უორდროპის ასულს, რომელსაც დიდათ სურდა საქართველოს მკვდრეთით აღდგენა და ევროპასთან დაახლოვება, მიულოცავტ განსვენებულის მარჟორა უორდროპის ასულის საფლავი, რომ განსვენებულ აწ შეუხსრულდა წადილი და საქართველო ევროპას და ინგლის დაუახლოვდა.

ზ. ჭ.